

Ur *Fjärde Internationalen* 4-91

Anders Hagström

Den tyska kommunismens tragedi

Presentation och lite lästips

I den följande artikeln gör Anders Hagström en historisk genomgång av det tyska kommunistpartiets historia, från dess bildande, över de misslyckade revolutionsförsöken på 20-talet, kampen mot nazismen som slutade med Hitlers seger och med att partiet krossades, ända fram till dess återuppstod och blev statsbärande i Östtyskland efter Andra världskriget. Med tanke på de händelserika årtionden som artikeln behandlar, så kan den tyckas vara ganska kortfattad, men den fångar det väsentligaste och bibringar läsaren en förståelse för den stora dragen i den historiska processen.

Den som vill tränga djupare in i problematiken kan ta en titt på litteraturlistan som avslutar artikeln. Jag ska här komplettera med ytterligare några lästips.

Den franske marxistiske historikern Pierre Broué har författat en mycket rosad bok om "Den tyska revolutionen 1917-1923". Detta arbete (på närmare 1000 sidor) betraktas numera som ett slags standarverk. Boken finns i engelsk översättning, *The German revolution 1917-1923* (London 2006), och rekommenderas varmt för den som läser engelska.¹

Lärdomarna av kampen mot nazismen i Tyskland är givetvis av särskild vikt och det finns mängder med litteratur som behandlar olika aspekter av detta. På marxistarkivet finns flera läsvärda texter om detta ämne, t ex [Debatt: Kampen mot nazismen i Tyskland](#) (ur den maoistiska tidskriften *Marxistiskt Forum*) och artikeln "Kominterns linje i Tyskland 1928 – 34" i [Debatt om strategi och taktik](#). Där finns även ytterligare lästips (och webblänkar).

Ett mycket läsvärt tidsdokument är Trotskijs [Kampen mot nazismen i Tyskland](#)

Martin Fahlgren 9/4 -07

Inledning

Det tyska kommunistpartiet KPD var länge det största av de revolutionära partierna i västvärlden.

Det hade uppstått ur en revolt mot den tyska arbetarklassens dittillsvarande huvudparti SPD (Tyska socialdemokratiska partiet) och vunnit massanslutning i de revolutionsstormar som följde på det första världskriget och det wilhelminska kejsardömets sammanbrott.

Kommunistpartiet skulle periodvis utgöra en allvarlig rival till SPD om inflytandet över arbetarmajoriteten innan det och hela den tyska arbetarrörelsen krossades av nazismen.

Det säger sig självt att studiet av det tyska kommunistpartiet är fullt av strategiska och taktiska lärdomar för alla revolutionära socialister. Det gäller inte minst frågan om hur man både skapar enhet med andra krafter och samtidigt stimulerar en omgruppering i revolutionär riktning, d v s den taktik som fick sitt mest kända uttryck i begreppet enhetsfronten.

Följande essä syftar till att ge en introduktion till partiets dramatiska historia, och förhoppningsvis stimulera ytterligare studier av detta parti.

¹ Ett utdrag ur boken finns på Marxists Internet Archive: [The German Revolution 1917–1923](#)

Bakgrund

Kärnan i det framtida *Kommunistische Partei Deutschlands*, *KPD*, kom från Spartakusriktningen inom *Sozialdemokratische Partei Deutschlands*, *SPD*. Den hade samlats i opposition till SPD-ledningens politiska kapitulation inför och uppslutning bakom den kejsrerliga tyska regeringens krigspolitik vid det första världskrigets utbrott sensommaren 1914.

SPD-ledningen var förvisso inte ensam om sitt ställningstagande. Men bara några år tidigare hade den europeiska socialdemokratins ledare utfäst sig att bekämpa just det krig de nu med ett fåtal undantag sanktionerade.

Den 4 augusti 1914 röstade SPD:s parlamentsfraktion för att bevilja regeringen krigskrediter. Samma kväll samlades en liten grupp människor i Rosa Luxemburgs våning i Berlin i vad som var början till *Gruppe Internationale*, sedermera *Spartakusbund*.

Spartakus

Kärntruppen i Spartakus utgjordes av folk som länge varit kritiska mot SPD:s alltmer opportunistiska politik. Den mest namnkunniga av spartakisterna var Rosa Luxemburg, som länge varit ett av de ledande namnen inom partiets vänster, men där återfanns även andra framträdande personer som Clara Zetkin, historikern Franz Mehring och framför allt Karl Liebknecht. Han var den första av de socialdemokratiska parlamentsledamöterna som öppet bröt med partidisciplinen och röstade mot kriget.

Krigsutbrottet hade framkallat en våg av folklig entusiasm. Men när kriget började dra ut på tiden och förlustsiffrorna bara fortsatte att stiga utan att den slutliga segern tycktes komma närmare övergick entusiasmen i resignation och en växande krigströtthet.

De kritiker som under krigets första dagar och månader inte kunnat göra sin stämma hörd vann nu sakta men säkert en masspublik. När det första och enda numret av *Die Internationale* – som hade Rosa Luxemburg och Franz Mehring som redaktörer – undertrycktes på våren 1915 hade få reagerat. Men redan i december 1915 hade 20 av SPD:s parlamentsledamöter röstat mot fortsatta krigskrediter och 22 avstått från att rösta.

När Karl Liebknecht i mitten av 1916 dömdes till två och ett halvt års straffarbete för sin antikrigsagitation gick 55 000 ammunitionsarbetare ut i strejk.

När den ryska monarkin föll i mars 1917 utlöste det stora fredsdemonstrationer i Tyskland. Enbart i Berlin strejkade över 300 000 ammunitionsarbetare. I slutet av januari 1918 svepte en ny våg av strejker över Tyskland, inte minst i protest mot regimens diktatfred i Brest-Litovsk, där den ryska bolsjevikregeringen tvingades gå med på stora landavträdelser.

Då hade redan SPD-högern drivit fram en splittring av partiet genom att fördriva sina kritiker. Dessa bestod av en lång rad sinsemellan heterogena grupper och individer, däribland såväl Hugo Haase, partiets tidigare ordförande, Eduard Bernstein, revisionismens fader, och Karl Kautsky, den marxistiska ortodoxins förutvarande ”påve”, som Spartakus. Alla dessa individer och åsiktsriktningar samlades i *Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands*, *USPD*.

Novemberrevolutionen

På hösten 1918 hade den aristokratiska regim som skapats femtioåret år tidigare med den preussiske ”järnkanslern” Bismarck som arkitekt, uttömt sin livskraft. Krigsmakten var utmattad och moralen på upphällning efter fyra års krig. Deserterarna var legio.

I slutet av september förklarade det militära överkommandot, som dittills utövat nästintill diktatorisk makt, för kejsaren att kriget var förlorat och krävde att man omedelbart skulle inleda förhandlingar för att få till stånd en kompromissfred. Generalerna föreslog också den förbluffade kejsaren att ta med socialdemokraterna i en liberaliserad regering för att förhindra ett uppror.

Kejsaren utsåg sin kusin Max von Baden till ny regeringschef och SPD tog plats i den nya regeringen vars enda syfte var att rädda vad som räddas kunde. Det var för övrigt SPD-ledningens eget argument för att delta i regeringen.

Regimens kris och talet om vapenstillstånd kunde inte annat än gjuta nytt liv i krigsmotståndet. Mer än en soldat ställde den fullständigt rimliga frågan:

Vad är det för mening att riskera livet i ett krig som inte bara är förlorat, utan också snart är slut?

Det tyska överkommandot hade hoppats på ett snabbt slut på kriget. Men ententen var fast besluten att förödmjuka Tyskland och utkräva högsta möjliga pris för den fred den tyska regimen nu så frenetiskt jagade.

I ett desperat försök att ändra styrkeförhållandena beordrades flottan att gå till aktion. Men när fartygen vid flottbasen i Wilhelmshafen beordrades till sjöss i slutet av oktober vägrade besättningarna att lyda order och fängslades.

Matrosråd

Fem dagar senare, den 4 november, demonstrerade 5 000 matrosar vid högsjöflottans bas i Kiel i protest mot gripandena av deras kamrater. Inte ens beväpnade regeringstroga styrkor kunde få stopp på demonstrationen som fick stöd av hamnarbetarna. Samma kväll samlades besättningarna till ett massmöte och valde ett matrosråd.

Det var signalen till ett allmänt myteri. Inom loppet av några dagar övertog arbetar- och soldatråd makten i alla större tyska städer. Bara några dagar senare, den 9 november, abdikerade Wilhelm II och flydde över gränsen till det neutrala Holland, där han för övrigt blev kvar till sin död 1940.

Kejsarens siste kansler, prins Max av Baden, överlämnade makten till SPD:s ledare Friedrich Ebert. Samma dag utropade socialdemokraten Philipp Scheideman den tyska republiken utanför riksdagshuset i Berlin. Ebert var rasande över Scheidemans tilltag som i ett slag upphävde den legitima grunden för hans ställning som regeringschef, men kunde inget göra.

Krigsmaktens ledning beslöt också att ge Ebert sitt stöd. Den gamla regimens ämbetsmän och officerare hade inte mycket annat att hoppas på. Deras egen auktoritet var på upphällningen och bara genom att luta sig mot SPD kunde de hoppas på att rida ut stormen.

SPD å sin sida ville inte ensamt bära det politiska ansvaret utan föreslog USPD att de båda partierna skulle bilda en gemensam regering.

Den nya regeringen som bestod av tre SPD-ledare och tre USPD-ledare gavs det revolutionärt klingande namnet ”folkrepresentanternas råd” (sedermera ”folkkommissariernas råd”) efter ryskt mönster. Men i motsats till den ryska revolutionsregeringen som byggde sin makt på en ny statsapparat övertog den tyska den gamla regimens byråkrati så gott som helt intakt. Varje ”folkrepresentant” hade dessutom en statssekreterare som vanligtvis kom från något av de borgerliga partierna.

Zirkus Busch

Samma dag som regeringen bildades hade USPD och spartakisterna kallat till ett möte med arbetar- och soldatdelegater i *Zirkus Busch* i Berlin. SPD som skapat sitt eget arbetar- och soldatråd dagen före, gjorde vad det kunde för att dominera mötet och spela på de cirka 3 000 delegaternas, i synnerhet soldatdelegaternas, oerfarenhet och illusioner.

Ebert som förklarar för prins Max att han avskydde den sociala revolutionen ”som pesten”, meddelade att en ”äkta socialistisk” regering bildats och Haase, USPD:s ledare, sa samma sak. En resolution presenterades som förklarade att Tyskland var en ”socialistisk republik” och att ”all makt låg hos arbetar- och soldatråden”. När Liebknecht försökte varna delegaterna för socialdemokraternas dubbelspel, avbröts han ideligen av soldaterna som vrålade ”Enhet, enhet!” och t o m hotade honom med sina vapen.

Mötet valde en exekutivkommitté för Berlins arbetar- och soldatråd som skulle kontrollera regeringen och som dominerades av SPD.

I mitten av december överlämnade Berlins arbetar- och soldatråd makten till en alltysk arbetar- och soldatråds kongress som också den dominerades av SPD. Denna kongress beslöt i sin tur att med 344 röster mot 98 att utlysa val till en konstituerande församling och överlämna makten till denna.

Kommunistpartiets grundande

USPD-ledningens vacklande hållning och deras vägran att låta sammankalla en kongress efter novemberrevolutionen – en kongress som sannolikt skulle ha stärkt vänsterflygelns positioner – fick spartakisterna att besluta sig för att grunda ett eget parti.

Den 30 december 1918 samlades 112 delegater från olika delar av Tyskland för att grunda ett nytt revolutionärt parti som gavs namnet *Kommunistische Partei Deutschlands* (Rosa Luxemburg och Leo Jogiches hade velat döpa partiet till Socialistiska Partiet).

Majoriteten av delegaterna kom från Spartakus, men där fanns också en grupp, kallad de vänsterradikala, med fäste i Bremen, som stått utanför USPD. I kongressen deltog också Karl Radek som representant för det ryska kommunistpartiet.

Trots att det formellt leddes av veteraner som Rosa Luxemburg, som revolutionen befriat ur fängelset, var det andra stämningar som dominerade än den taktiska tålmodighet som dessa förespråkade. En av kongressdeltagarna, den framtida partiledaren Paul Levi, berättade senare:

Berlins luft var fylld av revolutionär spänning. Det fanns ingen som inte var övertygad om att det i den omedelbara framtiden skulle bli nya massdemonstrationer och nya aktioner. Delegaterna, vilka representerade de oorganiserade massorna som hade kommit till oss enbart på basis av handling, genom handling och för handling, kunde inte förstå att en ny aktion, lätt förutsägbar, inte kunde sluta i en seger utan i ett bakslag. De kunde inte ens drömma om att följa en taktik som skulle kunna lämna utrymme för manövrer i händelse av ett bakslag.

Denna euforiska stämning och brist på realism resulterade bland annat i att partiet beslöt att bojkotta valet till den konstituerande församlingen och inte minst beslöt att lämna de etablerade fackföreningarna.

Spartakistdagarna i Berlin

Stämningen i Berlin fortsatte att bli allt radikalare allt eftersom tiden fortskred och regeringen alltmer tappade greppet om situationen och till och med började överväga att överge huvudstaden.

I början av januari kände den sig dock färdig nog att försöka återta kontrollen över Berlin. Den räknade med att den nu hade tillräckliga styrkor till sitt förfogande i form av de Freikorps som samlats utanför staden. Dessa hade organiserats med hjälp av den gamla regimens generaler som ersättning för den reguljära arme som kollapsat. Frikårssoldaterna hade hämtats från den gamla officerskåren och den gamla armens så kallade stormbataljoner och var obetingat lojala mot sina egna befälhavare. Ingen mindre än Hermann Göring karakteriserade träffande dessa soldater som ”kämpar som inte kunde avbrutaliseras” efter krigets slut.

Det första draget blev att avskeda Berlins radikale polischef, USPD-medlemmen Emil Eichorn.

Det var en ren provokation som möttes av våldsamma protester. Hundratusentals människor, däribland många med vapen, demonstrerade till stöd för Eichorn. Protesterna var så starka och stämningen så smittande att ett möte mellan USPD:s Berlinledning, revolutionära fackföreningsaktivister och KPD-representanter drog slutsatsen att det var möjligt att göra ett försök att störta regeringen.

En ”Förenad revolutionär kommitté” bildades bestående av Georg Ledebour från USPD:s vänsterflygel, Paul Scholze för *Revolutionäre Obleute*, de revolutionära fackföreningsfunktionärernas organisation, och Karl Liebknecht från KPD som ”temporärt” övertog regeringens funktioner.

Till en början såg det ut som den revolutionära kommittén faktiskt hade övertaget. Alla borgerliga tidningsredaktioner, inklusive SPD:s huvudorgan Vorwärts, ockuperades, likaså en rad andra byggnader. I rikskansliet hukade Ebert och hans regeringskollegor skyddade av några tusen SPD-medlemmar.

Den hetlevrade Liebknecht handlade dock i praktiken utan mandat från KPD-ledningen. Under inflytande av Rosa Luxemburg och andra mer kallblodigt tänkande ledare var den motståndare till alla försök att ge sig in på vad som bara kunde bli ett isolerat resningsförsök i otakt med den politiska utvecklingen i resten av landet.

Framtvinga eftergifter

När väl händelseutvecklingen var ett ofrånkomligt faktum motsatte sig Rosa Luxemburg dock Radeks krav på att partiet skulle ta initiativ till att avblåsa den ojämna kampen. I stället ville hon göra det bästa möjliga av situationen och genom energisk handling försöka framtvinga största möjliga eftergifter från motståndaren – utan att för den skull ge sig in på ett försök att störta regeringen.

Men den revolutionära kommittén fastnade i ändlösa diskussioner som demoraliserade dess anhängare som just väntat sig handling. Till slut beslöt den att försöka förhandla med den regering som den nyss räknat med att kunna vräka överända.

Uppmuntrad av motståndarens vacklan inlät sig regeringen på skenförhandlingar i syfte att vinna tid för sitt verkliga syfte: Att kväsa det radikala Berlinproletariatet med hjälp av frikåreerna. I förstaden Dahlem organiserade försvarsministern Noske frikåreernas inmarsch i Berlin. Han hade tillträtt ministerposten med orden: ”Någon måste bli blodhunden!”

Snart var klappjakten igång på vänstern som drevs bort från den ena positionen efter den andra. Den terrorvåg som släpptes loss drabbade KPD mycket hårt. Flera av partiets mest erfarna ledare fängslades, avrättades eller tvingades fly. Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht och Leo Jogiches – Spartakus och KPD:s ledande organisatör – var bara några av dem som mördades eller avrättades av frikåreerna.

Konstituerande församlingen

Mitt uppe i terrorn samlades den nyvalda konstituerande nationalförsamlingen i Weimar, 250 kilometer sydväst om Berlin. Det var med avsikt som församlingen förlagts till Weimar och inte i det oroliga Berlin. För säkerhets skull skyddades församlingen av frikårsstyrkor.

Det var SPD-ledarna som kraftigast argumenterat för sammankallandet av en konstituerande församling. KPD, beslöt som tidigare nämnt att bojkotta valen till sin lednings stora förtvivlan.

I valen som hölls den 19 januari 1919 vann SPD elva och en halv miljon röster av de cirka 30 miljoner röster som avgavs. Därmed blev partiet det i särklass största partiet i församlingen med 39 procent.

Som två respektive tre kom det gamla katolska centerpartiet *Zentrum* som nu kallade sig för Kristliga folkpartiet och det nybildade Tyska demokratiska partiet med 20 respektive 18 procent av rösterna.

Båda var republikanskt sinnade i motsats till det gamla konservativa partiet som gått till val under namnet "Tysk-nationella folkpartiet". Detta monarkisternas, storföretagarna och de stora godsägarnas parti fick 10 procent av rösterna.

Det gamla nationalliberala partiet hade döpt om sig till "Tyska folkpartiet" och ökade på den reaktionära högern i församlingen med ytterligare 5 procent.

Med andra ord dominerades den konstituerande församlingen fullständigt av de prokapitalistiska partierna. USPD hade bara lyckats vinna sju procent av rösterna.

Församlingen antog en provisorisk författning som föreskrev att republiken skulle ledas av en president som i sin tur utsåg regeringschefen.

Med överväldigande majoritet valdes Ebert till president, och han utsåg i sin tur Scheidemann till regeringschef.

Den regering Scheidemann bildade bestod av fem SPD-medlemmar och sju ledamöter från de borgerliga centerpartierna. Noske, SPD:s "blodhund", kvarstod som försvarsminister.

Glömt var allt tal om en "äkta socialistisk regering".

Kommunistiska Internationalen

Samtidigt som den konstituerande församlingen sammanträdde i Weimar samlades en rad revolutionärer i Kreml i Moskva för att delta i grundandet av den *Kommunistiska Internationalen*.

Från KPD deltog Hugo Eberlein. Av sin partiledning hade han fått till uppgift att argumentera mot bildandet av den tredje (kommunistiska) internationalen. KPD-ledningen var tveksam till planerna som man ansåg gick händelseutvecklingen i förväg.

Rosa Luxemburg, som mördades bara några dagar efter denna diskussion, ansåg att det först måste skapas masspartier i väst innan bildandet av en ny international var meningsfull, och hon lyckades få med sig resten av KPD-ledningen.

Hugo Eberlein ändrade dock uppfattning till följd av diskussionerna i Moskva. På grund av det mandat han hade valde han dock att lägga ned sin röst.

KPD beslöt ändå trots sin ursprungliga tvekan att stödja bildandet av Komintern, och var ett av de första partier som anslöt sig till den nybildade internationalen –som optimistiskt beslutat att förlägga sin ledning till Berlin, något som dock aldrig förverkligades.

Rådsrepublik i Bayern

Det var inte bara i Berlin som radikaliserings vågor slog höga och tvingade den alliansen mellan SPD:s arbetarbyråkrati och den gamla regimen folk att tillgripa maktmedel för att återställa den borgerliga ordningen. En av de revolutionära stämningarnas fästen var Bayern där det till och med utropades en rådsrepublik.

I november 1918 hade USPD-medlemmen Kurt Eisner utropat republik och förklarat att det tidigare kungadömet nu styrdes av arbetar- och soldatråd.

Kurt Eisner lyckades bilda en regering bestående av tre SPD-medlemmar, tre USPD-medlemmar och honom själv. Eisners starka ställning bottnade i att han utsatts för förföljelser under den gamla regimen.

Men hans regering misslyckades med att komma till rätta med den allt mer förvärrade ekonomiska situationen och ställdes inför växande protester. I januari tilldelades han dessutom ett svidande nederlag i delstatsvalen.

Kurt Eisner lyckades dock hänga sig kvar vid makten till i slutet av februari. På morgonen den 21 februari lämnade Eisner sitt arbetsrum på utrikesdepartementet för att lämna in sin regerings avskedsansökan till Bayerns lantdag, delstatsparlamentet. På gatan utanför sköts han ner nationalistisk enstöring som ville visa sitt mod efter att ha misslyckats med att bli medlem i en lokal rasistisk organisation.

Mordet utlöste våldsamma reaktioner bland arbetarna. I det kaos som följde försökte SPD att bilda en koalitionsregering under ledning av Johannes Hoffman. Men den nybildade regeringen tvingades nästan genast att fly München.

I stället försökte en regering ledd av USPD-medlemmen och poeten Ernst Toller överta makten. Denna regering utropade en bajersk rådsrepublik och planerade att förena Bayern med Ungern och Österrike i en revolutionär Donau-federation. I Ungern hade en rådsrepublik utropats i slutet av mars.

Revolutionär excentricitet

Tollers regering överträffade allt som dittills visats upp i väg av revolutionär excentricitet. I den allmänna yran tog det ett tag innan man upptäckte att Franz Lipp, kommissarien för utrikesärenden, faktiskt var sinnesförvirrad. Han lär bland annat ha sänt Lenin ett telegram där han beklagade sig över att Hoffman rymt med nyckeln utrikesdepartementets toalett.

Inte märkligt blev Tollers regering inte långlivad. I stället övertog KPD på arbetarnas begäran motvilligt regeringsmakten. Det hade inte stött utropandet av rådsrepubliken som det betecknade som en pseudo-rådsrepublik, men ansåg sig inte kunna neka arbetarnas krav på att överta ledningen. Den bajerska KPD-ledningen insåg dock snart att det var omöjligt att upprätthålla rådsrepubliken, i synnerhet som den bara hade makten i ett alltmer kringskuret och isolerat München. Så gott det var möjligt försökte man då att iscensätta en ordnad avveckling av rådsrepubliken. Men motståndarna trängde efter blod.

Den 3 maj behärskade frikårssoldaterna hela München. Det blev inledningen till en våg av terror som till och med chockade stadens borgerskap. På bara sex dagar hade långt över tusen personer avrättats, några som anarkisten Gustav Landauer på det mest bestialiska sätt. Efter att ha misshandlats sönder och samman, och skjutits i huvudet och magen, sparkades han ihjäl.

Partisplittring

Efter Rosa Luxemburgs, Karl Liebknechts och Leo Jogisches död framträdde Paul Levi som partiets ledare. Han kom också ur Spartakusgruppen. Levi som utbildad sig till advokat kom att bli en av KPD:s viljestarkaste ledargestalter, för att inte tala om mest omstridda personer.

Övertygad om det nödvändiga i att vingklippa ultravänstern i partiet drev han fram en splittring vid partiets kongress i Heidelberg i oktober. Metoderna var inte speciellt demokratiska. Bland annat fick en del av delegaterna helt enkelt fel adress till kongressen.

På själva kongressen lade Levi fram en serie teser som i praktiken innebar ett avståndstagande från många av ultravänsterns ståndpunkter. I den splittring som följde halverades partiet. På många orter lämnade nästan så gott som samtliga medlemmar partiet.

Ultravänstern som leddes av män som Anton Pannekoek och Otto Rühle grundade en Allmän Arbetarunion, AAUD, och det Kommunistiska Arbetarpartiet, KAPD.

KAPD som vid grundandet haft 38 000 medlemmar och till Levis förtrytelse erkänts som ett sympatiserande parti av Komintern, förlorade dock snart allt inflytande.

Kappkuppen

I mitten av mars 1920 försökte en rad reaktionära militärer och politiker genomföra en statskupp baserad på samma frikårer som terroriserat Berlinerbetarna. Den fick sitt namn efter Wolfgang Kapp, en förbittrad monarkist, men den verkliga hjärntrusten bakom kuppörsöket var officerare som von Lüttwitz och Ehrhardt som brann av hat mot Versaillesfreden och som nu vände sig mot den regim som accepterat den. Även Ludendorff, mannen som i praktiken varit Tysklands diktator under krigets slutskede, och von der Goltz, befälhavaren för den interventionstyrka som deltog i nedkämpandet av den finska revolutionen, var inblandade.

När Ehrhardts brigad började att marschera mot Berlin vägrade de högsta befälhavarna för Riksvärnet uttryckligen att ingripa mot kuppmännen: ”Trupper skjuter inte på trupper!”, förklarade general von Seeckt för den upprivne försvarsministern Noske.

”Om *Reichswehr* klubbar ned *Reichswehr* är det slut på all kamratskap i officerskåren... När det inträffar kommer den verkliga katastrofen, som med så stor svårighet undveks den 9 november 1918, att inträffa.”

Regeringen flydde och Ehrhardts styrkor ockuperade Berlin. (Av en ödets ironi hade några av hans förband lagt sig till med swastikan som symbol.) Kuppmännen försökte bilda en ny regering, men flera av de högsta cheferna inom både den militära och civila byråkratin var högst ovilliga att samarbeta med den nya regimen, i synnerhet som de tvivlade på kuppens utsikter till framgång.

Fackföreningsrörelsen utlyste en generalstrejk som svar på kuppen. KPD-ledningen beslöt i Levis frånvaro – han satt i fängelse – att uppmana de tyska arbetarna att inte delta i generalstrejken och betraktade kuppen som en intern uppgörelse mellan borgarna.

Men majoriteten av arbetarna följde fackföreningarnas uppmaning och slöt upp bakom generalstrejken. Ställd inför den massiva uppslutningen bakom strejken gjorde KPD-ledningen en halv reträtt och uppmanade till generalstrejk – och störtande av den borgerliga demokratin och skapandet av en arbetarnas rådsrepublik.

Det massiva motståndet fick kuppen att bryta samman. På morgonen den 17 mars flydde Kapp och överlämnade ansvaret för den sönderfallande kuppregeringen i händer på von Lüttwitz. Generalen gav upp några timmar senare.

Bred "arbetarregering"

Samma dag föreslog den fackliga centralorganisationen *ADGB*:s ordförande Karl Legien bildandet av en "arbetarregering" baserad på *SPD*, *USPD* och fackföreningarna i syfte att "republikanisera" statsapparaten genom att rensa den från alla reaktionära officerare och ämbetsmän. Den föreslagna regeringen skulle också genomföra en rad sociala reformer, bland annat förstärkning av gruvindustrin och en jordreform för att knäcka de reaktionära junkrar – de preussiska jordägarna – som utgjorde ryggraden i officerskåren. *KPD* inbjöds att delta i diskussionerna på grund av deras inflytande i Sachsen och i Ruhrområdet, och det föreslogs att *KPD* skulle ge kritiskt stöd till en sådan regering.

Paul Levi och partiets representanter i diskussionerna, Jakob Walcher och den framtida statschefen för DDR, Wilhelm Pieck, var beredda att acceptera den föreslagna överenskommelsen. Levi lyckades också övertyga den tveksamma partiledningen. Men då hade redan *SPD* och *ADGB* släppt idén till följd av *USPD*:s motstånd.

KPD-ledningens utspel kritiserades hårt av partivänstern, men fick stöd av Lenin. "Detta uttalande är fullständigt korrekt både vad gäller dess grundläggande premisser och dess praktiska slutsatser", förklarade han.

Enhetsfrontspolitik

Paul Levi gick vidare med vad som sedermera skulle komma att kallas för enhetsfrontspolitik, och fick *KPD*-ledningen att i ett "öppet brev" föreslå *SPD* och andra arbetarorganisationer samarbetet till stöd för en rad konkreta krav i stil med högre pension för lemlästade krigsveteraner, avskaffande av arbetslösheten och amnesti för alla politiska fångar.

Förslaget avvisades av *SPD*-ledningen och de övriga stora arbetarorganisationerna men väckte genklang bland de socialdemokratiska arbetarna. *KPD*-vänstern däremot betecknade utspelet som opportunistiskt och fick stöd av Kominterns ordförande Zinovjev.

Lenin gav dock sitt helhjärtade stöd. På Kominterns tredje kongress förklarade han att det "öppna brevet" var ett exemplariskt utspel:

"Det är en modell därför att det är första fasen av en praktisk metod för att vinna över majoriteten av arbetarklassen. I Europa där nästan alla proletärer är organiserade måste vi vinna majoriteten av arbetarklassen och var och en som inte förstår det är förlorad för den kommunistiska rörelsen; han kommer aldrig att lära sig något om han misslyckats att lära sig så mycket under den stora revolutionens tre år."

USPD:s splittring

En stor del av *USPD*, som fått 18,8 procent av rösterna i parlamentsvalet i juni mot 21,6 för *SPD* och 1,7 för *KPD*, var starkt attraherade av kommunisternas politik, i synnerhet som den backades upp av auktoriteten hos den ryska rådsrepubliken.

USPD inbjöds att skicka delegater till Kominterns andra kongress där de berömda 21 villkoren för anslutning till den kommunistiska världsorganisationen antogs.

På *USPD*:s kongress i Halle i oktober röstade majoriteten av delegaterna för anslutning till Kommunistiska Internationalen. Detta banade väg för en fusion mellan *KPD* och *USPD*-majoriteten som gavs namnet *Förenade KPD*, d v s *VKPD*. Av *USPD*:s 800 000-1 000 000 medlemmar anslöt sig cirka 400 000 till *VKPD*, medan 300 000 stannade kvar i *USPD*. Bland de som stannade kvar återfanns merparten av partiets parlamentsledamöter, funktionärer och fackliga företrädare.

Men det kvarvarande USPD skulle snart upptäcka att det inte fanns något utrymme mellan KPD och SPD. 1922 återförenades det med SPD. Fusionen med USPD gav nytt liv åt SPD som varit på god väg att förlora sin arbetarförankring.

Marsaktionen

Fusionen med USPD-vänstern och partiets dramatiska numerära tillväxt ingav många inom KPD illusioner om att den kunde forcera radikaliseringsprocessen genom att gå till ”revolutionär offensiv”.

Idén om den ”revolutionära offensiven” var inget speciellt tyskt påfund utan hade förespråkare i hela Komintern inklusive bland de ryska partiledarna. Den var i grund och botten ett utslag av samma voluntarism som frodas under alla perioder av revolutionärt uppsving, och som förleder många, i synnerhet nyradikaliserade människor, att tro att man genom olika metoder kan forcera den politiska processen.

Offensiv-anhängarna fick överhanden i KPD-ledningen när Paul Levi och ytterligare ledare i protest lämnade partiledningen efter att den ställt sig bakom kraven från Kominternledningens – som benämndes *EKKI* – representanter på att Levis hårda kritik av deras agerande i samband med splittringen av det italienska PSI skulle fördömas.

Uppmuntrade av *EKKI*-representanten Bela Kun började ”offensivhökarna” att planera för hur partiet skulle kunna gå till politisk offensiv. Det var samma Bela Kun som lett den ungerska rådsrepubliken till ett nederlag, och som nu placerats i en nyckelposition av Zinovjev trots det ungerska fiaskot. I själva verket var Bela Kun ett uttryck för det faktum att Zinovjev egentligen inte var vuxen den roll oktoberrevolutionen placerat honom i och som han svartsjukt bevakade.

Polisen ockuperar

Den 16 mars beordrade den socialdemokratiska regeringschefen i Sachsen polisen att ockupera koppargruvorna i Mansfeld som var ett KPD-fäste. Det var en ren provokation från myndigheterna som var väl informerade om KPD-ledningens diskussioner.

KPD-ledningen som egentligen planerat att gå till aktion efter påskveckan när arbetarna återvänt till arbetet, antog utmaningen likt en tjur som ställs inför ett rött skynke. Väpnade sammanstötningar mellan polis, soldater och arbetare ägde rum i hela Mansfeld-regionen.

Under kort tid dominerade de röda gardena Mansfeld.

KPD-ledarna manade till generalstrejk och väpnade aktioner mot staten. Partiets militära enheter beordrades att attackera myndigheterna för att på så vis ”galvanisera” arbetarna. På flera fabriker försökte kommunisterna till och med att driva igenom generalstrejken genom att med våld försöka tvinga ut arbetarna från arbetsplatsen.

KPD:s självisolering

Det enda KPD lyckades med var att isolera sig självt. Tusentals partimedlemmar fängslades och partiet illegaliserades. Som det tydligaste tecknet på att partiet gick i otakt med arbetarklassen rasade dess medlemsantal.

Men när partiledningen samlades i början av april vägrade den att acceptera anklagelserna om att den varit ansvarig för att ha iscensatt ett större nederlag. I stället hävdade den att partiet tagit ett stort steg i riktning mot att bli ett aktionsparti.

Desperat gick Levi då till öppet angrepp på sitt eget parti. I en pamflett med titeln *Unser Weg: Wider den Putschismus* brännmärkte han KPD-ledningen:

”Den oansvariga leken med partiets existens, med dess medlemmar liv och öden, måste få ett slut. Den måste stoppas genom medlemmarnas handlingar, i synnerhet som de som är ansvariga till och med i dag vägrar att erkänna vad de åstadkommit. Partiet kan inte tillåta sig att blint dras in i en anarkism av bakunistiskt märke.”

Den uppretade KPD-ledningen svarade med att utesluta Levi.

Kominterns tredje kongress, som samlades kort efter marsdagarna, kom att domineras av kampen mellan vänstern och den av Lenin och Trotskij ledda ”extrema högerflanken”.

De ryska Komintern-representanterna var själva oense om hur de skulle värdera marsaktionen; Zinovjev och Bucharin var positiva, medan Lenin, Trotskij och Radek var negativa.

Resultatet blev en kompromiss där marsaktionen behandlades med silkesvantar. Kongressen bekräftade också Levis uteslutning.

Lenin hade dock gärna velat se Levi återintegrerad i det tyska partiet. Levi själv förkastade dock denna möjlighet. Han hade fått mer än nog av Kominternrepresentanternas metoder:

”De arbetar aldrig med, men alltid bakom ryggen, och ofta mot centralkommittén i landet ifråga. De har förtroende i Moskva, *andra har det inte.*”

I stället återvände han till USDP och med det till SPD, där han blev en av vänsterflygelns talesmän fram till dess han dog under tragiska omständigheter 1930.

Levi var inte ensam om sin kritik. Flera av partiets fackliga ledare lämnade partiet på grund av marsaktionen och partiledningens ovilja att dra riktiga lärdomar av sin äventyrspolitik.

Ernst Meyer

Ernst Meyer övertog ordförandeskapet vid partiets sjunde kongress i augusti och under hans ledarskap återupptogs Levis enhetsfrontspolitik och partiet kunde återta mycket av den mark det förlorat. Vid ADGB:s 11:e kongress hade KPD 90 delegater av totalt 691, en siffra som skall jämföras med de sju delegater man hade haft på den föregående kongressen.

I själva verket underskattade dessa siffror de växande sympatierna för kommunistpartiet. Enligt en ledande fackföreningsaktivist hade partiet stöd hos en tredjedel av de fackligt organiserade arbetarna.

När utrikesminister Walther Rathenau mördades av en nationalistisk fanatiker i juni 1922 lyckades KPD förmå USPD, SPD och ett antal fackliga organisationer att organisera massdemonstrationer till stöd för krav på utrensning av reaktionära element från krigsmakten och ämbetsmannakåren och för en allmän amnesti för de tusentals politiska fångarna (som huvudsakligen kom från de radikala partierna).

Men vänstern kring Ruth Fischer och Arkadij Maslow var motståndare till enhetsfronttaktiken. På partiets åttonde kongress i januari 1923 karakteriserade Ruth Fischer hela den period som KPD propagerat och agiterat för enhetsfronten som ”opportunistisk”. De lyckades också ersätta Meyer med Heinrich Brandler.

1923

I januari 1923 invaderade franska och belgiska trupper Ruhr för att ta ut det krigskadestånd de tilltvingat sig genom Versaillesfreden *in natura* sedan den ny-tillträdde regeringen Cuno börjat tumma på skadeståndsleveranserna. Även om den demagogiskt förklarade att den satte brödet framför skadestånden var det inte befolkningens levnadsstandard den ömmat för, utan den tyska borgarklassens. Wilhelm Cunos regering var nämligen den mest högerorienterade som Weimarrepubliken dittills upplevt.

Ockupationen möttes av våldsamma protester och regeringens uppmaning till passivt motstånd mötte starkt gensvar. Den enda politiska kraft som entydigt vägrade ge Cuno något stöd var KPD. I stället uppmanade det till kamp mot både ockupationen och Cunos regering.

Samtidigt som KPD vägrade att sluta upp bakom Cuno organiserade det franska kommunistpartiet med stöd av Komintern en energisk kampanj mot ockupationen.

Denna kampanj tillsammans med de tyska industriherrarnas spel under täcket med de ockupationsstyrkorna, och, slutligen viktigast av allt, ekonomins fullständiga kollaps, bröt upp stödet för Cunos politik.

Under försommaren och sommaren svepte stora strejkvågor fram över landet i protest mot de drastiskt stigande levnadskostnaderna och hyperinflationen som ledde till att pengarna blev fullständigt värdelösa trots att lönerna nominellt uppgick till astronomiska belopp.

I det glödheta politiska klimatet ryckte KPD fram med stormsteg och vann allt starkare gehör för sin krav på att Cuno skulle avgå och ersättas av en arbetarregering.

Streseman

I augusti föll Cuno efter en generalstrejk som lamslagit hela Berlin. Han ersattes av Streseman. Den nye regeringschefen som tillhörde samma parti som Cuno lyckades få till stånd en ”stor koalition” mellan alla de större borgerliga partierna och SPD. Men det var en regering som få trodde hade några framtidsutsikter.

SPD var djupt splittrat och hårt pressat av KPD:s krav på en arbetarregering. Mycket pekar på att detta krav hade stöd hos majoriteten av arbetarna, men det fanns ett aber alldeles bortsett från SPD-ledningens motstånd. De båda arbetarpartierna saknade majoritet i parlamentet. Enda sättet för dem att bilda en nationell arbetarregering var genom en resning. Vad skulle kommunistpartiet göra? KPD-ledningen beslöt att rådfråga de sovjetiska ledarna. De reagerade först trögt, men när Cuno föll enades de om att kommunistpartiet borde göra ett försök att ta makten.

Den plan som de tyska och ryska ledningarna enades om gick ut på att KPD skulle gå med i delstatsregeringarna i Sachsen och Thüringen – båda styrdes av vänster-SPD-regeringar som inget hellre ville än att ha med KPD som regeringspartners – och beväpna arbetarna med de vapen som fanns tillgängliga i dessa delstater och som kunde skrapas ihop på annat sätt.

De ”proletära hundradena”

När centralregeringen satte in krigsmakten, som så många gånger förr, mot de upproriska arbetarna, skulle försvarsstriderna bli språngbrädan för en alltysk resning. Ett nyckelelement i denna plan skulle vara de ”proletära hundradena”, det embryo till en arbetarmilis som skapats på många fabriker i försvar mot högern.

Men KPD-ledningen kände sig inte övertygad om att en resning skulle lyckas. Trots det iscensattes förberedelser för den planerade resningen över hela landet. I Sachsen gick tre kommunister med i regeringen och den förklarade att den tänkte avväpna alla borgerliga grupper och förstärka de proletära hundradena. Det var en utmaning som centralregeringen inte kunde ignorera. På morgonen den 21 oktober började regeringstrupper marschera in i Sachsen. Det var dags att kasta tärningen.

Inför en konferens som utlysts till samma dag för lokala arbetarorganisationer i Chemnitz förklarade Brandler att det var nödvändigt att begära stöd från resten av Tyskland annars skulle de sachsiska arbetarna krossas av regeringens trupper. Bara en samfällid uppmaning till generalstrejk kunde rädda situationen.

Men kommunistpartiet hade uppenbarligen felbedömt sina partners. Den socialdemokratiska ministern Graupe förklarade att frågan rests i fel forum. Ett sådant förslag kunde bara behandlas av regeringen och delstatsparlamentet. Om ett sådant förslag ställdes till omröstning skulle socialdemokraterna lämna konferensen. Graupes hållning kunde i bästa fall bara innebära att motstånd bara skulle kunna organiseras när regeringstrupperna redan fått övertaget.

Överrumplade och ovilliga att agera på egen hand beslöt KPD-ledningen att avblåsa resningen. På grund av glapp i kommunikationerna genomförde kommunisterna i Hamburg ett isolerat resningsförsök, som dock snabbt slogs ned.

Ruth Fischer

Under det nästföljande året förbättrades den ekonomiska situationen snabbt, i huvudsak tack vare amerikanska lån. De franska och belgiska trupperna drogs tillbaka från Ruhr.

Men partiets medlemmar vägrade att förstå att den politiska situationen i republiken var på väg att stabiliseras. Förbittrade gjorde de Brandler till syndabock för den seger de ansåg att de lurats på.

Detsamma gjorde Kominterns ledning. Vid EKKI:s möte i januari 1924 lade Zinovjev skulden på Brandler och uppmanade KPD att byta ut ledningen. Men det är viktigt att komma ihåg att det inte var Zinovjev som initierade Brandlers fall, utan Brandler föll till följd av reaktionen bland partiets medlemmar. Fortfarande var KPD en levande organism som inte lättvindigt böjde sig för någon.

I februari valde KPD:s partiråd Remmele till ny partiordförande och Thälmann till vice ordförande. Brandler och hans anhängare petades och den nya ledningen kom att bestå av fem från centergruppen och två från vänstern. Brandler och Thalheimer isolerades från partiet och skickades till Ryssland för att arbeta vid Kominterns högkvarter.

Vid partiets nionde kongress några månader senare ändrades majoritetsförhållandena i partiledningen och vänstern under ledning av Ruth Fischer, Arkadij Maslow och Ernst Thälmann kom att leda partiet. De bars fram av reaktionen mot höstens bakslag.

Maslow-Fischers ledarskap var inte obesträtt. Å ena sidan attackerades det från partiets ultravänster som krävde ett definitivt slut på enhetsfrontspolitiken, å den andra av de kvarvarande anhängarna av den gamla kursen.

EKKI var inte heller intresserat av att skapa en stabil ledning. Kominterns ledning insåg dock sent omsider att kapitalismen stabiliserats. Vid KPD:s tionde kongress i juli 1925 gick de närvarande EKKI-delegaterna till angrepp mot partiets så kallade ultravänster i vad som egentligen var en kringående manöver riktad mot den centrala ledningsgruppen. Men delegaterna vägrade att falla in i ledet och återvalde ultra vänsterns ledare Rosenberg och Scholem till centralkommittén. I själva verket hade ultravänstern mycket gemensamt med vänstern.

Frustrerad över partiets motspänstighet beordrade Zinovjev KPD-ledningen att skicka en delegation till Moskva. Efter diskussion formulerade EKKI ett öppet brev till alla det tyska partiets organisationer och medlemmar.

Brevet, som också undertecknades av den tyska delegationen inklusive Ruth Fischer, attackerade KPD:s politik och förklarade att Kominternledningen haft rätt i varje fråga som den hade grälat om med den tyska ledningen och krävde att ledningens sammansättning förändrades. Ruth Fischer karakteriserade senare sitt eget undertecknande av brevet som att underteckna sin egen dödsdom.

Ernst Thälmann

Den 31 oktober samlades en speciellt inkallad konferens för att diskutera brevet och dess konsekvenser. Konferensen fördömde Fischer och Maslow med 217 röster mot 30 och Thälmanns grupp tog över rodret. Thälmann hade inte på något sätt skiljt ut sig, men EKKI ville inte ha en självständig gestalt i ledningen för partiet, därför valde de Thälmann.

”Thälmann var ytterligare ett av Kominterns offer. En hängiven revolutionär, en god talare med fin instinkt för arbetarnas temperament var han ett lysande medium för att presentera teorier och idéer som formulerats av andra. Han var en svag tänkare och saknade talang för abstrakta studier, och saknade till och med tillräckligt med självdisciplin för att nå den genomsnittlige partimedlemmens kulturella och teoretiska nivå”,

sammanfattade en välinformerad iakttagare sina intryck av honom.

Men det var inte betydelsefullt. Det som räknades var det stöd han fick från de ryska ledarna.

Hur mycket det var värt visade sig i samband med Wittorf-affären 1928.

Ernst Thälmanns svåger Wittorf, som var politisk sekreterare i partiets Hamburgavdelning, hade förskingrat 3 000 mark av partiets pengar. När Thälmann fick kännedom om saken hade han gjort ett misslyckat försök tysta ned historien. Hamburgavdelningen var nämligen Thälmanns viktigaste fäste i partiet och Thälmann hade dessutom drivit igenom valet av Wittorf.

Vid ett extrainkallat centralkommitté möte kastade Thälmann in handduken. Övertygade om att affären innebar slutet för Thälmann övergavs han av sina anhängare. Men Kominterns ledning, d v s Stalin, fördömde försöket att ställa Thälmann till svars. Stalin hade satsat alltför mycket av sin prestige på Thälmann för att kunna backa. Det säger en hel del om partiets urartning att samma centralkommitté som ställt Thälmann till svars nu skyndade sig att falla in i ledet.

Likt föregångarna Brandler och Thalheimer skickades Ruth Fischer i exil till Sovjet. Men den strömning hon företrädde vägrade att ge upp trots att den kraftigt försvagats. Den stod inte minst i förbindelse med zinojevitiska och trotskistiska oppositionen i det sovjetiska kommunistpartiet.

Det kan förefalla paradoxalt med tanke på att Zinovjev var en av de huvudansvariga för nedkämpandet av vänstern. Men utrensningen av vänstern hade varit Zinovjevs svanesång. Det triumvirat som styrde det sovjetiska kommunistpartiet från det ögonblick Lenin var ur spelet och som lett nedkämpandet av den trotskistiska oppositionen hade havererat. Efter att ha agerat utrensare var det Zinovjev och hans vapendragare som blev utrensade. Zinovjev ersattes som ordförande för Komintern av Bucharin, den nya kursens ledande teoretiker.

1926 uteslöts Maslow och Fischer och deras anhängare. De grundade *Leninbund* som dock aldrig förmådde att utvecklas till en kraftfull organisation. Ruth Fischer och Maslow skulle sedemera närma sig Fjärde Internationalen och ingick under en kort period i dess ledning. Ruth Fischer skulle sluta som antikommunist, Arkadij Maslow dog i en bilolycka på Kuba 1941.

Tredje perioden

I kölvattnet på den sovjetiska byråkratins desperata angrepp på bönderna och sammanbrottet för alliansen mellan Stalin och Bucharin lades kursen radikalt vänsterut. Stalinisterna ”upptäckte” att man var på väg in i en ny politisk period; tredje perioden. Den formulerades först i och med Kominterns 6:e världskongress i juli-augusti 1928. Den stabilitet som rätt – ”den andra perioden” – var på upphällning, i stället stod man inför ett nytt revolutionärt

uppsving – ”den tredje perioden” – som utmärktes av en intensifiering av världsekonomis motsättningar.

Retroaktivt betraktat är det lätt att tro att Komintern förutsåg depressionen.

Men ”tredje perioden” byggde inte alls på en genomarbetad och insiktsfull analys av världskapitalismens verkliga tillstånd. I själva verket förutsåg Komintern lika lite som någon annan den kommande världskrisen.

När ”analysen” formulerades kunde nog en och annan kallblodig och insiktsfull ekonom börja ana att den pågående högkonjunkturen närmade sig slutet, men ingen – i varje fall ingen tongivande ekonom, finansman eller politiker – förutsåg att nedgången skulle bli så djup och katastrofal.

Det var dock först sedan Bucharin avsatts som Kominterns ordförande och hans anhängare rensats ut som slutsatserna av denna analys lades på bordet.

”Socialfascism”

EKKI:s 10:e plenum i juli 1929 förklarade att

”i denna situation av växande imperialistiska motsättningar och skärpning av klasskampen blir fascismen mer och mer den dominerande metoden för kapitalistiskt styre. I länder där det finns starka socialdemokratiska partier antar fascismen den speciella formen av socialfascism, vilken i en allt ökande utsträckning tjänar bourgeoisin som ett instrument för att förlama massorna i kampen mot den fascistiska diktaturregimen.”

I det tyska partiet innebar den kurs som nu stakades ut slutet på samarbetet mellan Thälmann och gruppen kring Ernst Meyer. Meyer var beredd att slåss även om det så skulle resultera i uteslutning men övergavs av sina bundsförvanter som kapitulerade utan strid. Meyer själv avled 1930.

Då hade redan Brandler lyckats ta sig tillbaka till Tyskland, uteslutits och tagit initiativet till att grunda KPD(O) där O-et stod för Opposition. Denna organisation som samlade kärnan av den gamla partihögern skulle överleva fram till 1939 då det formellt upplöstes av sin exilledning. Dess grundläggande politiska ståndpunkter fick dock ett nytt uttryck i den av Brandler efter kriget utgivna *Arbeiterpolitik*.

En betydande del bröt dock med Brandler och anslöt sig till *Sozialistische Arbeiterpartei*, *SAP*, som bildats 1931 genom en avsplittring från SPD.

Hitler

1930 gick botten ur världsekonomin. Krisen drabbade Tyskland med full kraft och avslöjade bräckligheten hos republikens till synes välmående ekonomi. I januari 1933 var över 6 miljoner officiellt arbetslösa. Det verkliga talet låg på 8-9 miljoner.

Krisen banade också väg för demagogen från München, Adolf Hitler och hans parti med det krångliga namnet *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter-Partei*, *NSDAP*, som i folkmun förkortats till ”die Nazisten” eller ”Nazis”.

KPD-ledningen vägrade dock envist att inse vilket formidabelt hot den nazistiska uppmarschen utgjorde. I stället för att föra en massiv kampanj för gemensam front mot fascismen och för arbetarnas krav envisades den med att jämställa socialdemokratin med fascisterna.

I valet 1928 hade NSDAP bara fått 2,6 procent av rösterna och 12 mandat. Men i valet i september 1930 vann nazisterna nära 6,5 miljoner röster och 107 mandat och blev därmed det näst största partiet.

KPD gick också framåt och fick över 4,5 miljoner röster. Men trots att kommunistpartiets frammarsch bleknade i skuggan av nazisternas jättelika språng framåt, och, vilket borde ha varit en varningssignal, arbetarpartiernas samlade röstetal föll, var KPD-ledarna på triumfatoriskt humör. Valet hade, förklarade de, varit höjdpunkten för nazismen, nu kunde den bara gå tillbaka. Inte nog med det; fascismen regerade redan i form av Brüning.

”Den fascistiska diktaturen är inte längre ett hot, den är redan ett fullbordat faktum...Vi har en fascistisk republik”, trumpetade *Rote Fahne* i slutet av 1930.

KPD-lednings hållning var som en socialistisk historiker helt riktigt kommenterade, en ”kombination av blindhet, ultravänsteristiska bombasmer och parlamentarisk kretinism”.

”Folkets revolution”

KPD-ledarna försökte sig på att stjäla nazisternas argument. I januari 1931 fördes parollen om en ”folkets revolution” fram som den ledande ”strategiska parollen”. I själva verket var den direkt kopierad från nazisternas nationalistiska demagogi.

När nazisterna på sommaren samma år ställde krav på en folkomröstning för att få bort den socialdemokratiska regeringen i Preussen, den viktigaste tyska delstaten, anslöt sig KPD till kravet och betecknade den som en ”röd folkomröstning” trots att det enda alternativet till den socialdemokratiska regeringen var en nazistisk-konservativ koalition.

Vid presidentvalet i april 1932 återvaldes Hindenburg med 53 procent av rösterna mot 36,8 för Hitler. Men i valet i juli mer än fördubblade nazisterna sitt röstetal och vann 230 mandat och blev det i särklass största partiet. Ännu var inte de styrande kretsarna beredda att överlämna regeringsmakten till Hitler. Regeringen von Papen försökte regera vidare med stöd av president Hindenburg trots att regeringen egentligen bara hade stöd av knappt 10 % av riksdagsledamöterna.

Ett nytt val utlystes i dock november. Ett val som resulterade i nazisternas första tillbakagång. Hitler förlorade två miljoner röster men nazisterna behöll dock sin ställning som största parti. Ännu var inte de styrande kretsarna beredda att låta Hitler bilda regering. KPD å sin sida fick 5 980 000 röster, vilket var en mindre framryckning jämfört med det föregående valet.

Först sedan general Schleicher misslyckats med sitt försök att skapa en stabil regering ”ovanför partierna” utsågs Hitler till ny regeringschef i januari 1933 av president Hindenburg, som vid här laget var så gott som fullständigt senil och helt i händerna på en handfull högerpolitiker.

Arbetarna var nu så demoraliserade av arbetarrörelsens splittring och oförmåga att gå samman i gemensam kamp mot nazisterna att när KPD manade till generalstrejk i slutet av januari blev gensvaret svagt. SPD vägrade ställa sig bakom strejken med hänvisning till att Hitler hade utsetts på konstitutionell väg.

Hitler initierade en nytt val i mars 1933. Efter en massiv statsunderstödd kampanj erövrade nazistpartiet 288 mandat. Trots att nazisterna kunde räkna stöd från nationalisternas 52 mandat var det 40 mandat från att bilda kvalificerad majoritet.

Trots detta drev Hitler i slutet av mars igenom en undantagslag, fullmaktslagen, i ett parlament som omringats av vrålande stormtrupper. Lagen gav regeringen extraordinära befogenheter under fyra år. Det var början på den nazistiska diktaturen.

Partiets undergång

Både Kommunistpartiet och Kominternledningen klängde fast vid iden att Hitler bara var en kort episod som kunde sopas bort genom masskamp. De vägrade först erkänna eller fullt ut ta konsekvenserna av det nederlag som det nazistiska maktillträdet innebar. I praktiken kom kommunistpartiet att blottlägga sig för den nazistiska terrorn.

Efter riksdagshusbranden i slutet av februari – en komplot som iscensatts av nazisterna – inledde nazisterna ett generalangrepp på kommunistpartiet – som startpunkten för ett allmänt angrepp på hela arbetarrörelsen. Dess ledare, riksdagsledamöter och vanliga medlemmar greps, och partiets tillhörigheter beslagtogs.

Partitidningarnas redaktionslokaler och tryckerier övertogs inte så sällan av nazisternas egna tidningar. I slutet av 1933 hade redan 2 500 partimedlemmar mördats och 130000 gripits och placerats i de nyinrättade koncentrationslägren.

Majoriteten av partiets medlemmar försjönk i passivitet under de brutala slagen från den nazistiska diktaturen. Bara en liten minoritet försökte hålla liv i motståndet.

Ernst Thälmann som fullständigt handlingsförlamats av Hitlers seger greps i mars 1933. Han avrättades av nazisterna 1944 i koncentrationslägret Buchenwald.

Stalin hjälpte Hitler

Hitler fick dessutom draghjälp i förintandet av KPD av Stalin, som inte bara rensade ut och mördade många av de KPD-ledare och aktivister som flytt till Sovjet. I augusti 1939 slöt han en ickeaggressionspakt med Hitler och lät utelämnade fängslade tyska kommunister till Gestapo. En av dem var Margarete Buber-Neumann som överlevde för att berätta om sina erfarenheter av både GPU och Gestapo. Heinz Neumann, hennes man, hade varit en av KPD:s ledare i slutet av tjugotalet. Han greps 1937 av GPU och avrättades kort efter.

Hugo Eberlein, KPD:s delegat till Kommunistiska Internationalens grundningskongress, var en annan av dem som Stalin beslutat överlämna till Gestapo. Eberlein som gripits 1937 avled dock i ett sovjetiskt fängelse innan han skulle ha deporterats.

Epilog

KPD reorganiserades efter kriget under noggrant överinseende av Walter Ulbricht och andra byråkrater som tillbringat kriget i Sovjetunionen och som grundligt fostrats till stalinistiska byråkrater vars främsta lojalitet gällde påbuden från Kreml.

Det reorganiserade partiet kom att utgöra ryggraden i det parti, *Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*, som blev det statsbärande partiet i DDR. Det var ett parti som skapats genom tvångsmässig sammanslagning av KPD och SPD i den sovjetiska ockupationszonen och som därför kapitalt misslyckades med att få fotfäste i de övriga delarna av Tyskland.

Men som Berlinupproret 1953 visade var det inte alla gamla partimedlemmar som förmått inordna sig i det nya systemet. Många gamla partimedlemmar spelade en ledande roll i den våg av strejker som svepte över Östtyskland i protest mot SED-regeringens byråkratiska politik. När väl SED med sovjetisk hjälp lyckats återta kontrollen utrensades många av dessa veteraner.

SED föll hösten 1989 tillsammans med det samhälle det samhälle det styrt. Men då hade det föga gemensamt med det parti som en gång i tiden med stolthet antagit namnet kommunistiskt.

Sammanfattning

Det är slående hur det tyska kommunistpartiet klämdes sönder av sina egna medlemmars otåliga överbudspolitik och Kominterns urartning. Det är möjligt att KPD gått ett annat öde till mötes om det på ett tidigt stadium lyckats att skapa en stabil ledning med förmåga att formulera och samla partiet kring realistiska perspektiv.

Men det är långt ifrån säkert eftersom en sådan ledning ändå skulle tvingats att konfrontera det ryska kommunistpartiets urartning – även om man med fog kan argumentera för att ett starkt och samlat KPD skulle ha kunnat bidra till att bromsa denna utveckling och kunnat utgöra ett alternativt ledarskap för den kommunistiska rörelsen.

Men grundförutsättningen för en stabil ledning saknades; en tillräckligt stor partikärna sammansvetsad kring ett gemensamt program och en genomtänkt strategi.

Den grupp som kunde ha erbjudit något sådant, Spartakusgruppen, var en löst sammanhållen grupp som dessutom till sin majoritet präglades av just samma otåliga överbudspolitik som gav upphov till det ena nederlaget efter det andra. Inte ens Rosa Luxemburgs auktoritet var tillräcklig för att få partiet att nyktra till. Värre blev det när flera av de mest erfarna och tongivande Spartakusledarna försvann från scenen.

Paul Levi och Ernst Meyer var utan tvekan några av partiets mest dugliga ledare. Men deras respektive politiska karriärer illustrerar egentligen bara hur svårt det var att vinna fotfäste för en politik som utgick ifrån en realistisk bedömning av den politiska situationen, och som därför ofta gick på tvärsen med medlemmarnas förhoppningar och illusioner.

Stämningar som var djupt rotade till följd av partiets storlek och inte minst Weimar-republikens brist på grundläggande stabilitet.

Som det nu var kom partiet att präglas av ändlösa fraktionsstrider, som från först ha bromsats, underblåstes av de ryska ledarna i sina egna fraktionella intressen.

Fraktionsstriderna banade i sin tur väg för partiets urartning, en process som kulminerade under Thälmann, vars roll var att utgöra ett osjälvständigt verktyg för Kominterns ledning.

* * *

Som underlag för denna artikel har jag använt en rad studier av växlande kvalitet. Men några är värda att framhålla. Av direkt grundläggande karaktär är Chris Harman *The Lost Revolution, Germany 1918 to 1923* och Hermann Weber *Die Wandlung des deutschen kommunisms*. I *Revolutionary History* 3/89 finns en intressant artikel av Mike Jones om KPD:s utveckling ([The Decline, Disorientation and Decomposition of a Leadership](#)). Rosa Leviné-Meyers självbiografiska skildring *Inside German Communism, Memoirs of Party Life in the Weimar Republic*.